

## Vastaus kirjalliseen kysymykseen kiinnipidosta varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa

### Eduskunnan puhemiehelle

Eduskunnan työjärjestyksen 27 §:ssä mainitussa tarkoituksessa Te, Arvoisa puhemies, olette toimitannut asianomaisen ministerin vastattavaksi kansanedustaja Hanna Holopaisen /vihr näin kuuluvan kirjallisen kysymyksen KK 300/2024 vp:

aikooko hallitus ryhtyä toimenpiteisiin varmistaakseen varhaiskasvatuksen ja peruskoulun opettajille ja muulle henkilöstölle riittävän osaamisen ja ohjeistuksen kiinni-pitotilanteisiin ja jos aikoo, niin miten?

Vastauksena kysymykseen esitän seuraavaa:

Varhaiskasvatuslain (540/2018) 4 §:n mukaan varhaiskasvatusta suunniteltaessa, järjestettäessä tai tuotettaessa ja siitä päätettäessä on ensisijaisesti huomioitava lapsen etu. Edelleen lain 10 §:ssä säädetään varhaiskasvatusympäristöstä. Pykälän mukaan varhaiskasvatusympäristön on oltava kehittävä, oppimista edistävä sekä terveellinen ja turvallinen lapsen ikä, kehitys ja muut edellytykset huomioon ottaen. Lasta tulee suojata väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä. Toimittilojen ja toimintavälineiden on oltava terveellisiä, turvallisia ja asianmukaisia, ja niissä on huomioitava esteettömyys. Varhaiskasvatuksen tavoitteista säädetään lain 3 §:ssä ja tuen järjestämisestä lain luvussa 3 a.

Varhaiskasvatuslakiin ei kuitenkaan sisälly säännöstä, joka nimenomaan oikeuttaisi varhaiskasvatuksessa olevan lapsen kiinnipitämiseen. Varhaiskasvatuksessa ei perinteisesti ole tunnettu käsitteenä rangaistusperusteisia kurinpitotoimia, koska kyse on pienistä, alle kouluikäisistä lapsista. On hyvä muistaa, että kiinnipitämisessä on kyse aina myös perusoikeuksien rajoittamisesta, jolloin tilannekohtaisesti on aina huomioitava mm. toimen välttämättömyys ja suhteellisuus

Perusopetuslain (628/1998) 29 §:ssä säädetään opetukseen osallistuvien oikeudesta turvalliseen opiskeluympäristöön. Koulun sisäistä järjestystä, opiskelun esteetöntä sujumista sekä kouluyhteisön turvallisuutta ja viihtyisyyttä edistetään opetuksen järjestäjän hyväksymillä järjestysäännöillä tai muilla järjestysmääräyksillä. Lisäksi perusopetuslain 36 §:ssä säädetään kurinpidosta: jälki-istunnosta, kirjallisesta varoituksesta sekä määräaikaisesta erottamisesta.

Perusopetuslain 36 b §:n mukaan rehtorilla ja opettajalla on oikeus poistaa luokkahuoneesta tai muusta opetustilasta tai koulun tilaisuudesta oppilas, joka ei noudata 36 §:ssä säädettyä poistumismääräystä. Mikäli oppilas koettaa vastarintaa tekemällä välttää poistamisen, rehtorilla ja opettajalla on oikeus käyttää sellaisia oppilaan poistamiseksi välttämättömiä voimakeinoja, joita voidaan oppilaan ikä, tilanne ja kokonaisarviointi huomioon ottaen pitää puolustettavina. Perusopetuslaki ei tunne kiinnipidon käsitettä.

Koska lapsen tai oppilaan muun kiinnipidon edellytyksistä ja noudatettavasta menettelystä ei ole säädetty varhaiskasvatuslaissa tai perusopetuslaissa, voi perusoikeuksien rajoittaminen tulla yksittäistapauksissa kyseeseen ainoastaan rikoslain 4 luvun 4 ja 5 §:ssä säädettyä hätävarjeluna tai pakkotilassa sallittuna tekona silloin, kun vähemmän rajoittavat toimet eivät tule kysymykseen. Tällöin kyse on oikeudesta puuttua tilanteeseen fyysisesti rajoittamalla, tämä oikeus on varhaiskasvatuksen tai koulun henkilöstöllä ammattinimikkeestä riippumatta. Koska kiinnipidosta tai muista rajoittamistoimista ei ole säädetty, niitä ei voi lähtökohtaisesti käyttää. Pakkotoimia (kuten kiinnipitämistä) saa käyttää äärimmäisenä keinona vain silloin, kun lapsi tai oppilas vahingoittaa itseään tai muita tai aiheuttaa uhkaa yleiselle turvallisuudelle.

Opetushallitus on jo julkaissut helmikuussa 2024 sivuilleen ohjeet lapsen fyysisestä rajoittamisesta varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa sekä oppilaan fyysisestä rajoittamisesta perusopetuksessa. Ohjeiden mukaan lapsen tai oppilaan fyysinen rajoittaminen voi tulla kyseeseen vain viimesijaisena toimenpiteenä, jos lapsi voi olla vaaraksi itselleen, toiselle henkilölle tai omaisuudelle. Opetushallituksen sivulla kuvataan niitä toimenpiteitä, joihin varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen henkilöstöllä on oikeus ryhtyä viimesijaisena toimenpiteenä, jos tilanne edellyttää välitöntä puuttumista, eikä lapsen vaaraa aiheuttavan toiminnan estäminen muilla keinoilla ole mahdollista. <https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/lapsen-fyysinen-rajoittaminen-varhaiskasvatuksessa-ja-esiopetuksessa>

Niin ikään Opetushallituksen sivuilla kuvataan, kuinka perusopetuksessa tulee toimia tilanteessa, jossa kyseessä on hätävarjelu tai pakkotila ja jossa oppilasta joudutaan rajoittamaan fyysisesti esimerkiksi kiinnipitämällä. Silloin henkilöstön toiminnan olla mahdollisimman vähän rajoittavaa ja kestää mahdollisimman lyhyen aikaa eli toiminnan tulee olla mahdollisimman vähän rajoittavaa ja kestää mahdollisimman lyhyen aikaa <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/oppilaan-fyysinen-rajoittaminen-perusopetuksessa>.

Ohjeet ovat sisällöltään kattavia, niissä käydään läpi fyysisen rajoittamisen oikeudellinen perusta ja varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen henkilöstön ja johtajien vastuu turvallisesta oppimisympäristöstä. Ohjeessa kerrotaan myös tilanteiden ennakoinnista, varautumisesta ja turvallisen ilmapiirin luomisesta. Lisäksi ohjeessa tuodaan esiin näkökulmia fyysisen rajoittamisen välttämättömyyteen sekä toimimiseen em. tilanteiden jälkeen. Ohjeessa on myös muistilista varhaiskasvatuksen henkilöstön käyttöön fyysisen rajoittamisen tilanteita ajatellen. Lisäksi sivustolla

on asiaan liittyviä linkkejä muille sivustoille, esimerkiksi kiinnipitotilanteisiin koulussa sekä kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan ehkäisemisen sivustolle. Opetushallituksen ohjeet toimivat helposti saatavina tuki-materiaaleina varhaiskasvatuksen, esi- ja perusopetuksen henkilöstölle ja niitä voidaan käyttää myös varhaiskasvatuksen tai opetuksen järjestäjien toimesta henkilöstön koulutukseen. Joissakin kunnissa on myös omat paikalliset ohjeet henkilöstölle lapsen fyysiseen rajoittamisen menettelytapoihin, joita käydään läpi henkilöstön kanssa.

Osaavalla ja tehtäväänsä koulutuksen saaneella kasvatus- ja opetusalan henkilöstöllä on käytössään lukuisia pedagogisia ja didaktisia keinoja, joilla varmistetaan toiminnan tavoitteellisuus, lainmukaisuus ja mielekkyys. Tällaisia keinoja ovat muun muassa toiminnan suunnittelu lasten ja oppilaiden ikä- ja osaamistaso huomioiden, turvallisen ja oppimista edistävän oppimisympäristön suunnittelu tukemaan lasten omaa toimintaa, lasten itsesäätelytaitojen opettaminen sekä sosiaalisten taitojen opettelu. Tämä kuitenkin edellyttää riittävää ymmärrystä ja osaamista lapsen kehitystasosta ja kehityopsykologiasta. Myös lapsen yksilöllisiin tuen tarpeisiin tulee vastata riittäväällä tavalla (yleinen, tehostettu tai erityinen tuki), samoin kuin perusopetuksen oppilaiden oppimisen ja koulunkäynnin tuen tarpeisiin. Lisäksi oppilailla on oikeus opiskeluhuollon palveluihin. Näiden toteutuminen kuitenkin edellyttää lasten ja kasvattajien, tai oppilaiden ja opettajien, välisen vuorovaikutuksen pysyvyyttä. Myös henkilöstön osaaminen, ammatillisuus, kelpoisuudet, riittävyys ja vaihtuvuuden vähäisyys ovat avainasemassa, jotta jokainen lapsi voidaan kohdata varhaiskasvatuksessa yksilöllisesti hänen tarpeidensa mukaisesti ja jokainen perusopetuksen oppilas saa koulussa riittävän ja itselleen sopivan oppimisen ja koulunkäynnin tuen. Kunkin lapsen varhaiskasvatusta suunnitellaan yhteistyössä lapsen perheen kanssa. Tämä edellyttää avointa ja turvallista vuorovaikutusilmapiiriä sekä puheeksi ottamisen kulttuuria niin varhaiskasvatuksen työyhteisöissä kuin suhteessa lasten huoltajiin.

Tutkimusten mukaan kouluympäristössä rajoitustoimet kohdistuvat usein sellaisiin lapsiin ja nuoriin, joilla on esimerkiksi käyttäytymisen ja tunne-elämän haasteita, kehitysvammaisuutta tai psyykkistä oireilua. Lisäämällä esi- ja perusopetuksen oppimisen ja koulunkäynnin tukea koskevassa hallituksen esityksessä perusopetuslakiin sairaalaopetuksen konsultatiiviset palvelut, hallitus osaltaan pyrkii edelleen vahvistamaan opettajien ja muun henkilöstön osaamista esimerkiksi tilanteissa, joissa henkilöstön omalla toiminnalla sekä vuorovaikutuksella on mahdollista vaikuttaa ennaltaehkäisevästi haastavienkin tilanteiden kärjistymiseen.

Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen laitoksella on valmistunut tuore pro gradu –tutkielma (Hirvonen ja Rintala, 2024) erityisluokanopettajien näkemyksistä ja kokemuksista oppilaan rajoittamisesta. Tulosten mukaan rajoittaminen osana opettajan työtä nähtiin moniulotteisena, laajana ja eettisesti haastavana ilmiönä. Rajoittamisella on erityisluokanopettajien kertoman mukaan selkeitä vaikutuksia opettajan työssä jaksamiseen. Tutkielman tulokset osoittavat esimerkiksi, että rajoittamisen käsite tulisi nähdä nykyistä fyysistä rajoittamista laajempänä ilmiönä ja asiaa tulisi

huomioida myös opettajien koulutuksissa. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/95453/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-202406034216.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Varhaiskasvatuksessa päiväkodin johtaja ja perusopetuksessa rehtori vastaavat johtamansa päiväkodin tai koulun toiminta- ja turvallisuuskulttuurin kehittämisestä ja sen osana toimintaympäristön turvallisuudesta ja hyvinvoinnista. Tämä edellyttää myös henkilöstön kouluttamista, perehdyttämistä, ohjausta ja valvontaa sekä riskien arvioinnin perusteella tehtäviä ennaltaehkäiseviä toimenpiteitä. Opettaja vastaa oman lapsi- tai opetusryhmänsä turvallisuudesta ja hyvinvoinnista. Perusopetuksen oppilaiden on puolestaan käyttäydyttävä muita kiusaamatta ja syrjimättä ja vaarantamatta muiden tai ympäristön turvallisuutta tai terveyttä. Päiväkodeissa ja kouluissa on kuitenkin hyvä varautua myös siihen, että fyysisiä rajoittamistilanteita voi syntyä, joten henkilökunta on syytä kouluttaa ensisijaisesti tilanteiden ennaltaehkäisyyn, riskien arviointiin ja turvalliseen toimintaan.

Helsingissä 23.9.2024

Opetusministeri Anders Adlercreutz